

Г Л А С

CDXXVI

ОДЕЉЕЊЕ ДРУШТВЕНИХ НАУКА

КЊИГА 32

ACADÉMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

GLAS

CDXXVI

CLASSE DES SCIENCES SOCIALES

№ 32

Reçu à la X séance de la Classe des Sciences sociales le 13. décembre 2016

Rédacteur
DANILO BASTA
Membre de l'Académie

BEOGRAD
2016

ISSN 0081-394X

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

Г Л А С

CDXXVI

ОДЕЉЕЊЕ ДРУШТВЕНИХ НАУКА

КЊИГА 32

Примљено на X скупу Одељења друштвених наука
13. децембра 2016. године

Уредник
академик
ДАНИЛО БАСТА

БЕОГРАД
2016

Издаје
Српска академија наука и уметности
Кнез Михаилова 35, Београд

Технички уредник
Мира Зебић

Лектор и коректор
Весна Шубић

Тираж
300 примерака

Штампа
ЈП Службени гласник

САДРЖАЈ

РАСПРАВЕ И ЧЛАНЦИ

Бернд Рабел – Немачка између Истока и Запада	1
Bernd Rabehl – <i>Germany between East and West</i>	20
Бернд Рабел јоси САНУ	21
Коста Чавошки – Реквијем републиканском духу слободе	25
Kosta Čavoški – <i>The Requiem to Republican Spirit of Freedom</i>	49
Слободан Самарџић – Европска унија – од добровољној савеза до „добре империје“	51
Slobodan Samardžić – <i>European Union – from the voluntary Union to “Benevolent Empire”</i>	69
Илија Марић – Прва наша послератна критика класика марксизма	71
Ilija Marić – <i>Our first Post-war Critique of the Classics of Marxism</i>	98
Рајко Буквић – Пољопривреда Србије: сто година модернизацијских напора	99
Rajko Bukvić – <i>Agriculture of Serbia: One hundred years of modernization efforts</i>	166
Слободан Антонић – Сујеркласа	167
Slobodan Antonić – <i>Superclass</i>	188
Часлав Д. Копривица – Шта је тајна? Размишљања платоновске и просвјетилничке конфигурације тајанствености	189
Chaslav D. Koprivitsa – <i>What is a Secret? Considerations of Platonic mystery and Enlightenment’s Configurations of Secrecy</i>	222

ПРИЛОГ

О зборнику <i>Мојуће сѣрашѣије развоја Србије</i>	225
Часлав Оцић, <i>Будућносћ Србије: фундирање сѣрашѣијологије</i>	225–236
Драган Станић, <i>Пледоаје за развој срѣске сѣрашѣијологије: ѣроблем језичке кулѣуре и енциклопедисѣике</i>	236–244
Драган Шкорић, <i>Прилој изради сѣрашѣије развоја села и ѣолођивреде Србије</i>	245–247
Владан Ђорђевић, <i>Будућносћ ѣриѣада онима који се за њу ѣриѣремају</i>	247–249
Вера Дондур, <i>Залој за будућносћ</i>	249–250
Радивоје Митровић, <i>Куда (и како) ѣреба (и може) да иде Србија?</i>	250–252
Слободан Антонић, <i>Наука је рекла своје, на реду су ѣолийичари</i>	252–255
Рајко Кузмановић, <i>Ујединиѣи инѣелекѣуалне снаје</i>	252–257
Рајко Томаш, <i>Моју ли мале земље имаѣи власѣиѣије сѣрашѣије развоја у условима ѣлобализма</i>	257–263

IN MEMORIAM

<i>Панајоѣис Г. Харѣѣос – Παναγιώτης Χάριτος (1946–2014)</i> (Часлав Оцић)	265
---	-----

РАСПРАВЕ И ЧЛАНЦИ

СЛОБОДАН САМАРЦИЋ

ЕВРОПСКА УНИЈА – ОД ДОБРОВОЉНОГ САВЕЗА ДО „ДОБРЕ ИМПЕРИЈЕ“

Сажетак. – Основна теза рада јесте да је Европска унија у току прошле две деценије прошла пут дубоке трансформације. Основни узрок томе садржан је у недовршености интеграционе перспективе формулисанае у Уговору из Мастрихта (1993), када су биле уведене нове области интеграције – заједничка спољна политика, унутрашњи послови, монетарна унија и нова политика проширења. Неки знаци унутрашње кризе могли су се видети и пре појаве велике финансијске кризе (2008). Али, финансијска криза је променила унутрашњи механизам функционисања Уније. Истичу се четири главна индикатора: прво, правни инструменти деловања против кризе трансформишу се у квази-легалне акте непроглашеног ванредног стања; друго, нови механизми буџетске контроле држава чланица шире се у правцу њихових непре-несених надлежности; треће, установљена је ванправна хијерархија између држава чланица; четврто, политика приступања и суседства трансформише се у експанзивну геополитику Уније. Закључак анализе упућује на настанак империјалног модела у Унији. Новонастало језгро Уније представља се пред настајућом унутрашњом и спољном периферијом као беневољентна империја. Ипак, имајући у виду њен принудни карактер, нови модел интеграције само замењује стари асоцијативни модел заједнице.

Кључне речи: Европска унија, интеграција, трансформација, криза управљања, владавина права, демократија, ауторитарни режим, империја, центар-периферија.

УВОД

У овом раду приказаћемо пут и правац трансформације Европске уније у последње две деценије. Користимо реч „трансформација“ да бисмо показали да еволуција ЕУ од средине деведесетих година прошлог века до данас не представља развојну промену у систему, већ је промена самог система, тј. његових суштинских својстава. Због привидне инерције мирног развоја интеграције, све до избијања финансијске кризе 2008. године није се уочавао дубок, трансформативни карактер промена. После избијања кризе и посебно због антикризне политике у ЕУ био је видљив далекосежан ефекат тих промена.¹

Данашње стање Европске уније показује да је то поприлично другачији поредак од оног од пре две деценије, када је европска интеграција била на свом еволутивном врхунцу. Тај ниво интеграције био је, такође, последица једне трансформације која се догађала седамдесетих и у првој половини осамдесетих година прошлог века.² Али, за разлику од те трансформације, која је довела до солидног наднационалног система управљања јавним пословима интегрисаних држава, ова потоња је довела до растакања тог система и до спонтаног настанка једног кризног поретка (поретка у перманентној кризи), који добија обележја ауторитарности у унутрашњим и агресивности у спољним односима. За разлику од интегрисане Европске заједнице и Европске уније, које су карактерисали атрибути добровољности и асоцијативности, данашњу Унију обележавају атрибути унутрашње принуде и спољног наметања. Реч је о две различите врсте трансформације једног истог савеза држава, што само показује да еволуција не мора увек да буде прогресивна, већ може да буде и регресивна (тзв. деволуција).

ЕВРОПСКА ИНТЕГРАЦИЈА У КЉУЧУ ПАНЕВРОПЕИЗМА

Од оснивачког Уговора о Европској економској заједници (1957) европска интеграција одвијала се под слоганом о „све ближе савезу народа Европе“, а сваки реформисани или нови уговор говори о „новој етапи“ на

¹ Треба овом приликом рећи да су неки разборити аутори и пре избијања кризе указивали на озбиљне структурне проблеме ЕУ који су угрожавали сам систем, као на пример: Simon Hix, *What's wrong with the European Union and how to fix it*, Polity Press, Cambridge, 2008; Giandomenico Majone, *Europe as would-be World Power*, Cambridge University Press, 2009; Paul Taylor, *The End of European Integration*, Routledge, London, 2009.

² О овоме најупутније у раду Џозефа Вајлера (Joseph H. H. Weiler) „Трансформација Европе“, у његовој књизи *Усшап Европје*, Филип Вишњић, Београд, 2002, стр. 31–123.

том путу.³ Упадљиво је да оснивачки уговор, у распону од педесет година и у више својих варијанти, у овој одредби не користи званичан назив асоцијације – Европска економска заједница, Европске заједнице, Европска унија – већ шири и свеобухватнији израз „Европа“. Правно гледано, очигледно је реч о декларативној одредби, али утолико пре остаје питање на шта се у садржинском и просторном смислу овде мисли када се каже „Европа“. Уколико тај термин, и тај специфичан појам, има неки вредносни и пројективни садржај, да ли је, и ако јесте како, он применљив на континентални простор Европе, о којем нема никаквог термилошког спора?

Треба одмах рећи: у погледу уговорног садржаја под „Европом“ се мисли на *евројску интеграцију*, на конкретан садржај овог процеса и на простор на коме се он одвија. Реч је, дакле, о конкретном поретку и конкретном процесу, који се у каснијим интерпретацијама (после Јединственог европског акта, 1987 – ето опет „Европе“) подводи под процес продубљивања и проширења Европских заједница, тј. Европске уније. Значи, право на свеобухватан појам „Европа“ изводи се из иманентне тенденције процеса европске интеграције да она стално продира у дубину, у све продубљенију интеграцију, и у ширину захватајући све већи број држава Европе. Али, таква тенденција није имплицирана само у поменутој декларативној одредби, него и у нормативном делу оснивачких уговора, опет у распону од педесет година, где се каже: „*Свака евројска држава* (истакао С. С.), која поштује вредности наведене у члану 2 и спремна је да их спроводи, може да затражи да постане чланица Уније“.⁴ Дакле, оно што чини интегративни садржај у еволуцији конкретних заједница (ЕЕЗ/ЕЗ/ЕУ) може се примењивати дословно на *сваку евројску државу* и ширити читавом Европом.

Емпиријска убедљивост тих уговорних одредаба потврђивана је самом праксом интеграције. Не само да се она стално продубљивала, него се и просторно ширила од шест до двадесет осам држава чланица, најпре на западној, а затим на источној хемисфери континента. Када је Европска унија одлучила да интеграционом процесу пружи и формалну уставну подлогу, убеђена да је „све ближи савез народа Европе“ достигао нарочито висок ниво блискости, у називу документа опет се нашао паневропски израз „Европа“ – Уговор о

³ Последњи и данас важећи тзв. Лисабонски уговор (2009) има нешто измењен језик са истим значењем као и у претходним уговорима утолико што говори о „процесу стварања све чвршћег јединства између народа Европе“. Међутим, и овај Уговор понавља фразу из претходних о „новој етапи“ тог процеса која започиње датим уговором. Вид. *Консолидовани уговор о Евројској унији*, чл. 1, ст. 2; Службени гласник, Београд 2009.

⁴ Данас чл. 49 Уговора о Европској унији, који је, као у претходном случају, нешто преформулисан у односу на раније уговоре, али са истим садржајем и значењем. Напомињем да је због тешког пропуста наше издање „консолидованог Уговора из Лисабона“ испустило ову важну реченицу из овог члана Уговора.

уставу Европе – иако ни тада континентална Европа ни изблиза није била комплетирана под кровом овог „устава“. Одбијање француских и холандских грађана да прихвате тај документ (2005) значило је много више од тога. То је био знак са далекосежним значењем. Европска унија је већ у дубокој трансформацији, толико дубокој да ће понављање одредбе о „све ближем савезу народа Европе“ у реформисаном Уговору из Лисабона бити лишено оне реалне интеграционе подлоге која је деценијама раније оправдавала овај слоган.

Пошто је Унија и пре светске финансијске кризе (2008) била системски уздрмана, удари ове кризе имали су само додатно разарајуће дејство. Зато је и данас, осам година после започињања кризе, још једино Унија у неприлици да се са њом бори без извесне перспективе изласка. За нас је битно да је услед кризних процеса Унија изгубила свој реални значај и симболику „све ближег савеза између народа Европе“ и да, с тим у вези, она свој утицај у Европи не може ширити на основу своје паневропске стратегије која се заснивала на убедљивости и привлачности интеграционог пројекта. Напросто, догодила се (већ) трансформација интеграционог кода у правцу који Унију води ка сасвим другачијим унутрашњим и спољним односима. Питање је стога, који су токови водили ка овим дубинским променама.

Реч је, укратко, о започетим а недовршеним новим интеграционим пројекцијама после ступања на снагу Уговора из Мастрихта (1993).

Прво, отварање поглавља о заједничкој спољној и безбедносној политици „са елементима заједничке одбране“ (уговорни израз). Укратко, реч је о разлици између амбициозних циљева и несагласних средстава за њихово остваривање. Унија је тим поглављем пожелела да буде „актер на међународној сцени“ чиме би „потврдила свој идентитет“ у светским релацијама. Током наредних двадесет и више година она је само потврдила да је у значајним међународним безбедносним збивањима постала активни извршилац геополитичких стратегија Сједињених Држава и Атланског савеза (НАТО).

Друго, питање унутрашње безбедности Уније и отварање поглавља о полицијској и правосудној сарадњи. Реч је о области у којој се бележио напредак ка интегрисаној унутрашњој политици све до отварања миграционе кризе 2011. године, која је 2015. и 2016. године разбила сва нормативна, институционална и практична достигнућа и стање ствари вратила на почетак.

Треће, пројекција монетарне уније са иреверзibilним кретањем до њеног потпуног заокружења. Та област, која је требало за доврши економску интеграцију простора заједничког тржишта постала је од 2008. године језгро унутрашње кризе. Она је, системски гледано, угрозила готово сва дотадашња интеграциона достигнућа, променила институционални склоп Уније и извршила хијерархизацију држава чланица.

Четврто, политика проширења. Она је изгубила компас унутрашњих интеграционих мерила и заменила их двогледом просте политике експанзије

према споља. У комбинацији са три претходна трансформациона чиниоца ова политика, која се данас подводи под ознаку „политика суседства и преговора о проширењу“, највише упућује на супстанцијалну промену слогана о „све ближем савезу народа Европе“. Свака од речи у овом слогану данас просто звони на упозорење да заправо није реч о томе.

Иманентно посматрано, може се рећи да је овде реч о четири недовршена пројекта интеграције започета на основу Уговора из Мастрихта.⁵ Али, основни проблем није у њиховој недовршености, већ у њиховој недовршениости. И више од тога, основни проблем је у томе што данашња Европска унија остаје при овим политикама задржавајући њихову форму а мењајући им првобитни садржај. Тако Унија у времену дубоке кризе мења и своје уговорне циљеве и свој начин функционисања а да, споља гледано, остаје она стара, некадашња Заједница/Унија која, и поред кризе, напредује у правцу „све ближег савеза народа Европе“. Свој паневропски кључ је изгубила и заменила га паневропским калаузом.

ИНДИКАТОРИ ПРОМЕНА У ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ КОЈЕ УТИЧУ НА ЊЕН ПРЕОБРАЖАЈ

Највеће системске промене у Европској унији учињене су у суочењу са њеном финансијском кризом, тј. кризом економске и монетарне уније. Те промене биле су веће од било којих системских иновација које су покретале сада већ бројне измене оснивачких уговора. Такво стање ствари, међутим, није несвојствено развоју интеграције генерално посматрано, јер су највеће промене у првој „трансформацији Европе“ (Вајлер) извршене следом спонтаних интеграција које су се вршиле у дугом периоду између Уговора о Европској економској заједници (1957) и његове прве ревизије Јединственим европским актом (ЈЕА, 1987). Овај други је заправо највећим делом представљао уговорно нормирање фактичке експанзије надлежности од држава чланица према Заједници која се одвијала у златно доба интеграције. За разлику од ЈЕА, Уговор из Мастрихта (1993) великим делом представља пројективни

⁵ У поменутој књизи Ђандоменико Мајоне тврди да су пројекције ове врсте заправо неуспешне последице „метода Моне“, дакле основног начина на који се интеграција развијала од самог почетка. Аутор тврди да је дошао крај оваквом развоју, који се, по њему, одвијао на основу три генерална начина деловања (*modus-a operandi*): прво, интеграција има предност над свим другим конкурентским вредностима, укључујући и демократију; друго, доносиоци одлука следе стратегију свршених чињеница (*fait accompli*); треће, крајњи циљ је суштински ирелевантан, важни су кретање, процедуре и експанзија европских надлежности. Вид. *нав. дело*, стр. 1, 2. Ова три приговора добро објашњавају порекло овде наведених трансформационих чинилаца.

уговор који, у намери да целовито заокружи интеграциони процес, уговорно а не спонтано уводи нове области интеграције.⁶

Велике пројекције из Мастрихта – заједничка спољна и безбедносна политика, правосудна и полицијска сарадња, економска и монетарна унија, велико проширење на исток – све до велике кризе деловале су као допринос еволуцији европске интеграције. Тачно је да се са економске интеграције прешло на целовиту политичку, али је тај корак више деловао као еволуција интеграције него као нагли скок. У обухватању нових области интеграције, међутим, брзо су се показале велике слабости. Најпре на подручју спољне и безбедносне политике, где се убрзо видело да Унија не располаже ни организационим ни процедуралним ни материјалним (војни ефективи) капацитетима за улогу „светског актера“. Област правосудне и полицијске сарадње после спорог али солидног напретка, нарочито после амстердамске измене оснивачког уговора (1999), колабирала је током мигрантске кризе (2015/16). Политика проширења утапала се од краја деведесетих година у геополитичку димензију спољне и безбедносне политике ЕУ. Најзад, после пуштања евра у промет (почетак 2002) и неколико година његовог кочоперног раста, област економске и монетарне уније запала је у дубоку кризу, која је изазвала земљотрес целог система управљања у Европској унији. Ова криза је највише утицала на унутрашњу трансформацију читавог система ЕУ. Криза је, међутим, показала да „трансформација Европе“ не мора да има прогресиван ток и садржај, већ напротив, може имати и данас има поприлично регресиван ефекат на читав процес интеграције.

Овде ћемо навести четири показатеља промена које су до темеља уздрмале деценијама учвршћивану статистику интеграције.

а) *Правни систем Уније је њод ударом њолиџичкој волунџаризма*

Уз одређена претеривања, правни аутори били су својевремено у праву када су европску интеграцију означавали као „интеграцију по праву“.⁷ У процесу интеграције држава, непознатом модерној историји, стварање, спровођење и заштита новог права, које се директно односи на физичка и правна

⁶ Када овде говоримо о „спонтаној интеграцији“, не мислимо ни на какав стихијски процес ширења надлежности Заједнице/Уније и повећавања овлашћења њених институција. Пракса показује да је овде било речи о врло промишљеним акцијама главних актера интеграције, влада држава чланица, којима је подстицано и продубљивање и проширивање интеграције. С обзиром на то да су се ове акције само овлашно држале уговорних оквира („ради остваривања циљева Заједнице“, који су у Уговору били генерално дефинисани), практичне проблеме примене, тамо где је до проблема долазило, правно је решавао Суд правде својим меродавним тумачењима опортунитета примене.

⁷ Вид. Џозеф Вајлер, „Реформација европског конституционализма“, у: *Устлав Европје*, нав. дело, стр. 253–270.

лица у државама чланицама, деловали су као најсолиднија инфраструктура у једном сложеном животном систему. Та солидност знатно је оштећена доношењем и деловањем антикризних мера у ЕУ од 2011. године до данас.

Овде ћемо поменути два основна проблема:

Прво, антикризне мере су прилично бројне и крећу се од нових међудржавних уговора који су покренули одговарајуће уставне и законске промене у државама чланицама, преко секундарног законодавства ЕУ – бројних регулатива (уредби) и директива (упутстава), до разних закључака и одлука највиших институција Уније (пре свега Европског савета) којима су покретане специфичне мере у области финансија, банкарског система, макроекономске координације и др. Овде су свакако најважнији Уговор о стабилности, координацији и управљању у економској и монетарној унији (2012/14) и Уговор о оснивању европског стабилизационог механизма (2011/14), као и одлуке о стварању Европске банкарске уније (2013) и мере које је Европска централна банка предузела у области финансијске политике (2014).

Сви ови правни прописи и мере које су им следиле на ивици су легалности. Реч је о прописима који замењују одредбе о економској и монетарној унији у важећем Уговору из Лисабона – које регулишу деловање институција ЕУ у случају прекомерног дуга држава чланица и сл. – а да те одредбе нису стављене ван снаге. Реч је, такође, о прописима који фактички стављају ван снаге одредбе о тзв. отвореном методу координације држава чланица у области макроекономске политике а да оне, такође, нису формално укинуте. У најмању руку, реч је о легислативном паралелизму унутар којег се политичким одлукама у кризно време практикују једни прописи а други стављају у стање мировања.

Друго, таква ситуација подсећа на мере ванредног стања у државном систему власти, али ни приближно није иста. Основна разлика је у томе што држава има право да прогласи ванредно стање, а ЕУ нема. Последице ове разлике су следеће: циљ увођења ванредног стања у држави јесте да се одговарајућим мерама, које суспендују неке уставне институције, норме, институте и процедуре, интервенише у кризно стање и да се после његовог превазилажења на основу тих мера ванредна ситуација укине и правни систем врати у своју претходну равнотежу.⁸ Европска унија не може да прогласи ванредно стање, јер нема те ингеренције; напосто, она није држава. Али, видимо да она уводи мере које замењују неке уставне (уговорне) норме и понаша се као да уводи ванредно стање. Као да је од 2011. године до данас реч о непроглашеном ванредном стању у Унији. И ту долазимо до још једне важне разлике између такве асоцијације (наднационалне заједнице) и државе, која има правни карактер (правна држава) и ванредним стањем располаже као правним институтом.

⁸ Вид. Ернст Волфганг Бекенферде, „Криза у правном поретку: ванредно стање“, у зборнику *О кризи* (прир. Кшиштоф Михалски) Књижевна заједница Новог Сада, 1987, стр. 179–186.

Држава је власна да прогласи ванредно стање и обавезна да га укине. Европска унија нема те ингеренције. Међутим, ако у неким посебним ситуацијама, као што је текућа криза, Унија делује преко мера које личе на ванредно стање, само непроглашено, она није обавезна и да га укине када криза прође. Тако од кризног стања може да створи нови поредак саткан од ванредних мера. Формално гледано, слично као што је Наполеон спасавао Француску републику непроглашеним ванредним мерама и у том подухвату од ње направио царство.

Да овде нисмо у сфери претпоставки већ чврстих правних чињеница, говори и околност да се у преамбули Уговора о стабилизацији, координацији и управљању налази став да ће, по могућности, тај Уговор у року од пет година од ступања на снагу бити интегрисан у важећи уговорни систем Уније. Као да творци Уговора о стабилизацији...немају никакву илузију о томе да су ванредне мере заправо стубови новог поретка у настајању.⁹

Укратко, форма и садржај антикризне интервенције у Унији уводе на мала врата квазиправне облике који иду у сусрет прилично ауторитарном начину управљања кризом, па тиме и целом Унијом.

б) *Кудају се слабе ниши демократије у ЕУ и урушава демократија у државама чланицама*

Кратак опис слабљења начела о владавини права у ЕУ упућује на прилично недемократске форме управљања кризом.

На нивоу ЕУ главну реч у доношењу антикризних мера имају мање репрезентативне институције међувладиног састава и начина одлучивања као што су Европски савет и Савет министара за економију и финансије (тзв. Екофин). Од наднационалних институција, Европски парламент је сасвим скрајнут у антикризној политици, док је Комисија изгубила овлашћење давања иницијативе, а добила додатне задатке у контроли држава чланица. Велики институционални добитник је Европска централна банка, која је на основу одобрења Европског савета преузела овлашћења емисије новца потребног

⁹ Критички оријентисани правници уочавају овај тренд и истичу да је овде реч о постепеном увођењу на мала врата новог правног система Уније. Немачки правник Кристијан Јергес ово право, за разлику од досадашњег комунитарног права, назива новим именом – „заменујуће право Уније“ које се развија на новом „методу Уније“. Вид. Christian Joerges, *Europe's economic constitution in crisis and the emerge of a new constitutional constellation*, у зборнику: *The European Union in Crisis or the European Union as Crisis*, ed. John Eric Fossumand Augustin José Menéndez, Arena, Oslo, 2014, посебно стр. 293–294. Вид. такође критички интониран рад Џозефа Вајлера (Weiler J. H. H.), *Europe in Crisis – on “Political Mesianism”, “Legitimacy” and the “Rule of Law”*, *Singapore Journal of Legal Studies*, 2012, посебно стр. 253. С друге стране, могу се наћи и аутори који у овим кризним интервенцијама виде само „адаптацију институција“ и увођење „иновативних инструмената“ као у: Kunstein Tobias and Wolfgang Wessels, *The new governance of the Economic and Monetary Union*, Instituto Affari Internazionali, 13/2013, стр. 8, 9.

за борбу против кризе, као и могућност продаје обвезница држава чланица на светском тржишту хартија од вредности. Можда је највећи добитник тзв. Евро група, неформално тело држава евро зоне представљено на највишем нивоу (шефови држава или влада) и на високом министарском нивоу. Ово тело, иако неформално, има изузетан утицај на токове антикризне политике, а посебно на спровођење мера Тројке (Европска централна банка, Комисија и Међународни монетарни фонд) у погођеним државама чланицама. Најзад, Суд правде изгубио је у кризном окружењу онај полет активности који га је одликовао током деценија развоја интеграције, што само значи да политички чинилац игра пресудну улогу у процесу одлучивања и овде није ограничен деловањем Суда.

Процес европске интеграције деценијама је показивао да је демократски поступак одлучивања мање присутан у мери у којој у том процесу већу улогу имају међувладине у односу на наднационалне институције. У време кризе одлуке ових првих су правило у поступању.¹⁰ Али, тако је било и у златно доба развоја интеграције па се нико није жалио на недостатак демократије на нивоу ЕУ. Другим речима, економски просперитет и одсуство демократије ишли су руку под руку. Увођење демократских правила игре – непосредни избори и већа законодавна овлашћења Европског парламента, његова контрола Комисије, поступак квалификоване већине у Савету и обавеза веће видљивости његовог рада – била је природна последица повећања надлежности на нивоу Заједнице/Уније од Јединственог европског акта (1987) надаље. С настанком кризе, Парламент губи своју улогу, с њим и национални парламенти, али незадовољство расте посебно у погођеним земљама, јер привредни развој стагнира или је у рецесији, па чак и у депресији.

Контрола буџетских политика држава чланица од стране Комисије и финансијски режим под контролом Тројке спонтано утичу на смањење демократских форми управљања.¹¹ Антикризни прописи, мере контроле и кажњавања директно утичу на слободно располагање надлежностима у области макроекономске политике које државе чланице нису пренеле на ниво ЕУ. Долази до унутрашњих проблема уставности одлука које доносе домаће владе притиснуте од стране Комисије а да заштитне одлуке уставних судова остају мртво слово на папиру.¹²

¹⁰ Вид. John Eric Fossum & José Menéndez, *Which Crisis? Whose Crisis? The European Union in Crisis or the European Union as Crisis*, нав. зборник, посебно стр. 13–18.

¹¹ Свакако најдрастичнији случајеви су недемократске смене премијера у Грчкој и Италији 2011. године и довођење незабраних људи на њихова места.

¹² Случајеви у Португалији 2012. и Италији 2016. Комисија је опростила Француској њено прекорачење прописаног норматива буџетског дефицита за 2016. годину, сасвим могуће да би се избегло деловање Државног савета (тела које има уставно-судску надлежност) овим поводом. Правно је најинтересантнији Случај Прингл

Општа је карактеристика да кризни менаџмент и на нивоу ЕУ и на нивоу држава чланица доприноси јачању егзекутивне доминације, што претпоставља слабљење представничких институција на оба нивоа управљања.¹³ У доба дубоке кризе и нужних мера противделовања то не мора да буде кључни проблем чак ни са становишта демократске политике. Основни проблем у ЕУ и на овом плану сличан је оном на плану владавине права. Одсуство правне форме ванредног стања може лако да допринесе да се овај недемократски облик управљања кризним стањем претвори у трајан поредак. Али, то више не би било технократско управљање интеграцијом уз пермисивни консензус грађана, него ауторитарно управљање са сталном претњом или отвореном репресијом над оним грађанима и државама који се одваже на побуну.

в) *Асиметричан однос између држава чланица – први индикатор „добре империје“*

Једна од значајних последица промена у правном и политичком систему ЕУ услед деловања кризе јесте растућа диференцијација међу државама чланицама. Оне се све више објективно сврставају по линији добитник-губитник на државе повериоце и дужнике, на богате и сиромашне, на државе севера и југа.

С великим проширењем Уније 2004/07/013. дошло је до изузетне хетерогенизације међу државама чланицама по основу унутрашњих економских структура, политичког понашања и образаца живота. Таква хетерогеност одразила се, између осталог, и на тржиште рада које је постало асиметрично тако што су неке државе представљале дестинације одласка а неке дестинације доласка радника. Таквом тренду унутрашње миграције није погодовала околност да су политика слободног кретања и политика запошљавања уговорно лоциране као надлежности два различита нивоа власти – Европске уније и држава чланица. Када је током кризе дошло до пораста незапослености и у државама примаоцима радне снаге (премда је незапосленост далеко већа у државама из

(2012), који се нашао пред Судом правде ЕУ на основу тражења Врховног суда Ирске мишљења о претходном питању. Грађанин Прингл покренуо је поступак испитивања уставности Уговора о европском стабилизационом механизму тврдећи да овај уговор узурпира надлежности државе Ирске које нису поверене Унији. Одговор Суда правде своди се на став да мере спасавања представљају политичке одлуке које не захтевају правно оправдање. О овом случају вид. Christian Joerges, *нав. дело*, стр. 304–308.

¹³ Вид. Bertold Rüttberger & Frank Schimmelfennig, *Kontinuität und Divergenz. Eurokrise und Entwicklung Europäischer Integration in der Europaforschung*, у часопису *Politische Vierteljahresschrift*, 56 Jg, 3/2015, S. 400 и надаље аутори закључују: „Владе су остале доминантни актери кризне политике, а дебата о кризној политици претежно је оријентисана на инструменталне и технократске критеријуме економске и политичке ефикасности“, стр. 402.

којих је радна снага потицала), неке од тих држава реаговале су рестриктивним политикама (пре свих Велика Британија док је била у саставу ЕУ).

Ова врста подвајања међу државама чланицама постојала је и пре избијања кризе, али је са кризом дошло до појачане диференцијације. С обзиром на то да је после дугог оклевања прихваћена општа (мада не и јединствена) антикризна политика, и то она коју је претежно креирала Немачка, дакле политика штедње, антикризне мере стушиле су се на државе са највећим јавним дугом које се стицајем околности налазе на југу континента, не рачунајући Ирску. После неколико година, лечење финансијског болесника штедњом, уз подстицаје Европског стабилизационог механизма за привредни развој и стабилизацију буџета, дало је скромне резултате. Две земље, Ирска и Шпанија, показују знаке опоравка, две стагнирају у кризном стању – Португалија и Кипар, једна има тренд погоршања – Грчка, а додатне две, Италију и Француску, озбиљно угрожава улазак у клуб економски проблематичних земаља.

Са таквом, објективном сликом унутрашње диференцијације расту међусобне политичке суревњивости и подвајања, што на политичком плану производи јачање како левог (у Грчкој и Шпанији) тако и десног (у Француској, Италији, Немачкој, Шведској, Данској, Финској, Мађарској, Пољској) радикализма и то у регуларном изборном процесу тих земаља. У обрнутој сразмери с тим процесима опада дух солидарности који је деценијама уназад одликовао међусобне односе држава чланица. Како је ово стање сликовито описао један немачки аутор полазећи од своје земље, јавни дискурс брине за туђе узроке кризе а не за њене заједничке последице.¹⁴

У данашњем стању политичких духова унутар ЕУ, и то не само по линији поделе на државе повериоце и државе дужнике, службена валута евро доживљава се као инструмент немачке неформалне власти над „Европом“. Уз то, Брисел се све више замењује Берлином као дестинацијом за критику и жалбе због домаћих проблема.¹⁵ Државе европског југа све више се осећају као периферија Европске уније, чему доприноси и растуће јавномњењско расположење у државама које више доприносе Европском стабилизационом механизму. Будући да је Немачка овде убедљиво највећи контрибутор са око половине доприноса, и да она највише инсистира на доследном спровођењу политике штедње, Немачка је и постала дестинација критика и жалби све већег броја држава чланица и њихових грађана.¹⁶ Ствара се опасан неспора-

¹⁴ Вид. Claus Offe, *Europe Entrapped*, Polity Press, London, 2015, стр. 91.

¹⁵ Ову дијагнозу даје немачки политиколог Херфрид Минклер (Herfried Münkler) у својој књизи *Machtinder Mitte. Die neue Aufgabe Deutschlands in Europa*, Körber-Stiftung, Hamburg, 2015, стр. 40 и 72.

¹⁶ Немачки социолог Улрих Бек говори о томе да је немачка политика штедње унутар Уније довела у питање норму равноправних односа међу државама чланицама и замениле је „формом хијерархијске зависности“ која није друго до „хегемонијски

зум. Северне земље кризну политику ЕУ доживљавају као своју беневоолентну жртву у корист држава теже погођених кризом. С друге стране, међу овим другим ствара се генерални утисак њихове експлоатације од стране богатих и настанка система у којем ће ови односи постати системски оправдани. Другим речима, ствара се психологија трајних односа на релацији центар – периферија карактеристичних за империјални поредак.

г) *Настајанак новој феномена „свољне периферије“ Европске уније – групи индикатор „добре империје“*

Политика проширења, која је формулисана после уласка Грчке у ЕУ (прва половина осамдесетих), добила је задатак да уговорни слоган о „све ближем савезу народа Европе“ претвори у осмишљену политику интеграције у ширину. Рекли смо већ да са великим проширењем ЕУ на исток ова политика губи свој унутрашњи интеграциони разлог и почиње да улази у непознату (за ЕУ) сферу геополитике. Са конкретном политиком проширења према тзв. западном Балкану (процес стабилизације и придруживања), ЕУ је дефинитивно и по свој прилици неповратно упливала у геополитичке воде. Када се томе дода новија политика суседства према земљама које се граниче са Русијом и која се формално подводи под неки вид „стабилизације и придруживања“, онда се заокружује слика експанзије ЕУ према руским границама која нема никакве везе са некадашњом политиком проширења.¹⁷

У новим околностима, политика проширења добија нову функцију. Та функција свакако није припрема држава кандидата за чланство у Унији нити структурно приближавање руских суседа систему Европске уније. Данашњи стратеги и актери политике проширења ЕУ исувише добро познају унутрашње размере кризе да би допустили луксуз таквих трошкова и неизвесности у додатно проширеној Унији.¹⁸ Напротив, нова функција политике проширења (и суседства) јесте контрола политичких и културних (идеолошких) елита тих држава да остану у орбити западних геополитичких утицаја, за шта је Унија одговорна западном колективном систему одбране. Са ове тачке гледишта,

однос“. Вид. Ulrich Bek, *Das deutsche Europa. Neue Machtlandschaften in Zeiten der Krise*, Suhrkamp, Frankfurt, 2012, S. 56.

¹⁷ Колико је ова политика ЕУ прожета идејом експанзивног утицаја на суседе, говори податак да је у њеној данашњој визији тзв. западни Балкан стратешки спојен са земљама руског суседства у функцији превентивног заокружења Русије. Приликом формирања нове Комисије ЕУ после избора за Европски парламент 2014. промењено је име ресора одговарајућег комесара и име њему подређеног генералног директората. Уместо претходног комесара за проширење, сада имамо комесара за суседску политику и преговоре о проширењу.

¹⁸ Утолико је био драгоцен иступ Жан Клод Јункера када је на самом почетку свог мандата рекао да за његовог мандата (пет година) проширења ЕУ неће бити. Питање је да ли ће и следећи председник Комисије бити толико отворен.

перцепција стратега и актера ЕУ која се тиче преосталих земаља Европе, сем Русије, јесте перцепција спољне периферије Уније. Она, наводно, представља континенталну силу која усисава околне земље не да би их интегрисала у свој унутрашњи систем него да би их држала као контролисану тампон зону према декларисаном непријатељу – Русији.¹⁹

Ово није званично декларисана спољна и безбедносна политика Европске уније. То је само јака тенденција у њеном понашању у суочењу са њеним ширим европским задацима. Та тенденција видљива је у њеним ирационално поремећеним односима са Русијом, у двојности њених докумената и реторике њених представника, с једне, и њеног стварног деловања у политици проширења и суседства, с друге стране, у унутрашњој разлици деловања њених јаких земаља у безбедносним кризама светских размера и много чему другом. У крајњој линији, веома је чудно да једна велика асоцијација држава, у време своје најтеже кризе у својој историји, води експанзивну спољну политику пуну неизвесности.

На питање о видљивим противречностима Уније, одговор је управо у главној тези овог рада. Унија се налази у процесу велике трансформације која један свој индикатор има у њеној политици проширења као спољној и безбедносној политици. Видели смо да је криза имала један свој израз у унутрашњој диференцијацији држава која је убрзо добила квалитет њихове хијерархизације, што нужно води ка политичком моделу хегемоније у систему са више држава. Данашњи спонтани хегемон у Унији јесте Немачка са својим вођством у антикризној политици и њеним механизмима. Немачка, такође, изражава квалитет вођства Уније у украјинској кризи и политичком посредовању у њеном решавању. Најзад, у политици према тзв. западном Балкану и посебно према Србији, Немачка показује изразито вођство. Она је стварни хегемон у ЕУ и стога настају неспоразуми с обзиром на разлике између декларативних и стварних политика ЕУ у епохи њене кризе.²⁰

¹⁹ У поменутој књизи Херфрид Минклер говори о европској стратегији ограниченог сукоба са Русијом и некој врсти „залеђеног конфликта“, што подразумева стварање „неутралне зоне између два поретка великог простора“. Вид. *нав. дело*, стр. 155 и 157–158. Али, аутор сматра да земље које чине неутралну зону не смеју да буду системски неутралне, тј. њих је неопходно привући у зону јачег утицаја ЕУ преко текућих политика сарадње (суседства и проширења). На тај начин он решава и питање доминације ЕУ у „неутралној зони“ и питање, како каже, „културно нејасних граница“; стр. 155.

²⁰ Основни став Херфрида Минклера јесте да ради спасавања Уније и њених интеграционих достигнућа Немачка од фактички невољног предводника (*liding from behind*) треба да се преобрази у стварног предводника као „сила у средишту“.

ДА ЛИ ТРАНСФОРМАЦИЈА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ ВОДИ ИМПЕРИЈАЛНОМ МОДЕЛУ?

Европска интеграција довела је до стварања политичке заједнице новог типа који се опирао познатим класификацијама. Познат најчешће под ознаком „наднационална заједница“, овај тип јавног (политичког) поретка радије се одређивао негативно него позитивно: то није (више) међународна организација, али није (још) ни федерално уређена политичка заједница, а још мање држава; по одликама унутрашњег уређења више је од конфедерације, али мање од федерације, а свакако има одлике и једног и другог политичког облика; у својој правно-политичкој структури има одлике и уговорне и уставне форме које се функционално прожимају. Укратко, она је окренута према будућности и као таквој највише јој одговара неодређена ознака „све ближи савез народа Европе“.

Све до последње трансформације, овакве нетипичне карактеризације Европске заједнице/уније заправо су одговарале самој ствари која је објективно представљала постмодерну формацију у развоју. Као што је показано, током последње две деценије ствари су се поприлично промениле, а унутрашњи садржај промена постао је видљив најкасније са наступом велике кризе од 2008. године. Начин решавања кризе отворио је ново поглавље у постојању Уније. Она се претворила у протоимперијалну структуру и почела да задобија одлике не новог поретка у настајању него у историји познатог империјалног поретка.

У објашњењу овог феномена поћи ћемо од једне карактеристике која разликује Европску унију као протоимперију од познатих класичних и модерних империја. Док су ове друге настајале експанзијом једне државе (потоњег империјалног језгра) према споља – било да је реч о суседним државама/територијама или далеким просторима – у случају Уније реч је о напредном савезу равноправних држава у којем његово хегемонијско језгро настаје на високом нивоу овог савеза. Тек у суочењу са великом унутрашњом кризом долази до хијерархизације држава чланица и њихових улога у „систему“ по линији центар–периферија, што педесет година после оснивања савеза даје слику империјалне структуре. Упоредо са тим, унутрашња експанзија новог поретка у настајању почиње да се врши по закону империјалног ширења на суседне и друге државе ван савеза, тако да цела конструкција добија чвршће карактеристике класичне империје. Разлика између почетног и трансформисаног стадијума интеграције постаје квалитативна по многим обележјима. Више није реч о добровољној интеграцији условљеној јасним интеграционим начелима и нормама, већ о претежно принудном карактеру опстанка и ширења (сада више не „проширења“). Речником данашње рефлексije о

развоју догађаја, Европска унија није више само „нормативна сила“ већ је и „нормативна империја“.²¹

Ову структурну тенденцију Европске уније не би смели да релативизују различити атрибути који се у литератури придају основном супстантиву *империја*. Научна анализа често потпада под утицај официјелне самоперцепције Уније и њеног цивилизаторског ефекта. Рецимо, ако се нечему што се сматра општим добром човечанства, а што је у златно доба заиста одликовало европску интеграцију, као што је економско благостање у срећном споју са владавином права, придаје одлика пожељног и легитимног простирања широм Европе и света, онда се, наводно, ЕУ може означити и као „империја консензуса“.²² Или, ако државе кандидати за чланство у ЕУ добро прихватају њен извоз „правила и пракси“, при чему је реч о „ЕУ као нормативној сили“ која се претвара у „нормативну империју“, онда се тај феномен може посматрати као производ околности да Унија шири не само своје вредности већ и своје интересе.²³ Или, када се ЕУ тематизује као „велико подручје надлежности“ неопходних за ефикасније обезбеђивање јавних добара за већи број држава и грађана, онда је реч о једној функционалној империји.²⁴ Такви приступи имају претпоставку беневоленности Уније у стратегији интеграције и ширења, како према њеним слабијим чланицама тако и према бројним кандидатима и претендентима за приступање. Из такве позиције посматрана, Унија може да има империјалне одлике, али њен генерални приступ и ефекат јесу „добри“, како за Унију тако и за све кориснике њених интеграционих постигнућа.

Оваква атрибутска релативизација појма империје губи на убедљивости са трансформацијом Европске уније под притисцима унутрашњих и спољних процеса у последње две деценије. У тим процесима њена добра обележја општег просперитета и високих вредности губе ранија значења и спонтано се преображавају у инструменте њеног егзистенцијалног одржања и деловања у сасвим измењеним условима. Та се тенденција може пратити преко сужавања њених стратешких одлучилаца, избора њихових механизма деловања и постављања другачијих приоритета и циљева у односу на златно доба интеграције. Структуру интеграционог процеса данас обележава све чвршћа и све видљивија релација центар–унутрашња периферија–спољна периферија. Ту релацију прати све строжа хијерархизација одлучивања, спровођења одлука и награђивања/кажњавања држава и народа према њиховом

²¹ Вид. Rafaella A. del Sarto, Normative Empire Europe: the European Union, its Borderlands and the “Arab Spring”, *Journal of Common Market Studies*, V. 54, No. 2, 2016.

²² Тако Улрих Бек, *Космополијска Европа*, Мегатренд, Београд, 2012 (ориг. издање 2004), стр. 65.

²³ Вид. Rafaella A. del Sarto, *нав. дело*, стр. 216.

²⁴ Вид. Gary Marks, Europe and its Empires. From Rome to the EU, *Journal of Common Market Studies*, Nr. 1, 2012, стр. 3 и даље.

држању у односу на ново језгро моћи. Овакву реалну ситуацију подупиру моћни идеолошки апарати који у јавности целовите империјалне структуре имају функцију убеђивања у добре намере и остварљиве сврхе иначе све репресивнијих поступака, било да је реч о изласку из финансијске кризе или о перспективама приступања Унији. Укратко, оваквој пракси „интеграције“ све више одговара класичан појам империје. Он, да се подсетимо, подразумева – јасну разлику између центра и периферије, еластичне и никад довршене границе империје, опадајућу интеграцију њеног становништва када се иде од центра према периферији, различит степен уважавања њихових основних права и одсуство формалне равноправности њених суседа.²⁵ Све ове елементе класичног појма империје имамо данас заступљене у Европској унији.

Потребно је, најзад, објаснити привидну противречност између опште кризе Европске уније и њене потребе експанзивног ширења. Основно објашњење лежи у промени њеног интеграционог кода. Ранију интеграцију одликовао је општи консензус у вези њених основних циљева и одлучна политичка воља учесника да те циљеве остваре. Реч је о заједничком тржишту и бројним секторским политикама које су временом постајале све значајније за његово добро функционисање. Велику кризу и начине њеног решавања све мање карактерише општи консензус, а све више настанак практичне хијерархије моћи између држава чланица и између других актера интеграције. Искуство стварања језгра политичке моћи својом логиком производи потребу за вођством такве природе чије економско и географско место моћи ствара „силу у средишту“, која ће својим неупитним ауторитетом сачувати Унију са њеним неокрњеним „вредностима“.²⁶ Али, по (империјалној) логици ствари, „сила у средишту“ није само најмоћнија сила у Унији већ је то и у „Европи“ (један другачији пан-европски смисао) ван Русије. Интеграциони код Уније сасвим је промењен у геополитички, а овај продубљењу интеграције претпоставља проширење Уније. Та тенденција, међутим, по дефиницији не може да води у равноправан статус држава кандидата, јер такав статус више не постоји ни међу државама чланицама ЕУ. Државе кандидати, потенцијални кандидати и остале државе „суседске политике“ Уније остају у позицији треће и четврте траншеје целовите империјалне структуре. Оне држе тампон зону према другом „поретку великог простора“, али улазе у склоп империје, јер не могу да остану неутралне спрам основне линије (потенцијалног или правог) сукоба. Зато им империја, под вођством „силе у средишту“, подарује реформе по угледу на сопствене стандарде, а у пожељној перцепцији тих држава она постаје „добра империја“.

²⁵ Вид. Херфрид Минклер, *Империје. Лоика владавине светом – од Сјароџ Рима до Сједињених Држава*, Албатрос плус, Београд, 2009, стр. 15–20.

²⁶ Ово је основни лајтмотив поменутих књиге Херфрида Минклера *Macht in der Mitte. Die neue Aufgabe Deutschlands in Europa*.

ЗАКЉУЧАК

Основна теза овог рада, да Европска унија пролази кроз унутрашњу трансформацију од добровољног савеза држава ка империјалној структури, може се пратити кроз промену основних начела европске интеграције која су је раније одликовала.

Најпре, начело асоцијативности, које се огледа у добровољном удруживању у овај специфичан савез држава, данас више није на делу. Државе чланице данас на окупу држи обруч нужности у виду врзиног кола детерминанти кризе и механизма изласка из ње. *Modus operandi* у доба кризе јесте све чвршћа хијерархија актера система у кризи, уз невидљиву монополизацију фактора одлучивања и последични сплет зависности од центара одлучивања. Ово потврђује, а не негира, догађај изласка Велике Британије из Уније, иако на први поглед ово искуство упућује на добровољност изласка с обзиром на добровољност уласка у савез. Овај је случај дословно изузетак од правила, будући да је Британија била једини ефективни противник империјалног пројекта „силе у средишту“ као начина и пута очувања унутрашње целовитости Уније. С друге стране, нестанак начела добровољности показује чврста рука империје која својом промењеном политиком проширења и придруживања настоји да за себе веже највећи број преосталих држава источне Европе.

Потом, начело уговорности прекршено је текућом антикризном политиком Уније у којој важећи оснивачки уговор у једном делу својих одредби није на снази за рачун парауговорних и других мера којима се решава криза, а заправо успоставља нови легитимацијски проблематичан поредак у Унији.

Надаље, начело еволутивности процеса интеграције, њене генералне прогресије, није више делатно, будући да смер кретања не води правцем „све ближег савеза народа Европе“. Уместо тога, на делу је суштинска промена тенденције унутрашњег повезивања, коју карактеришу структурни односи надређености и подређености.

Најзад, начело функционалности процеса интеграције замењено је праксом политичке сврсисходности антикризних мера. У Европској унији нема више продубљивања интеграције и њеног функционалног ширења на све већи број јавних политика и нових држава. Сврха интеграције замењена је сврхом одржања, а њен квалитет преображен у нову структуру политичке моћи.

У новим околностима само је питање времена када ће „нова Европа“ изгубити своје ново идеолошко оправдање, свој атрибут „доброг“.

ЛИТЕРАТУРА

- Ulrich Beck, *Das deutsche Europa. Neue Machtlandschaften in Zeiten der Krise*, Suhrkamp, Frankfurt, 2012.
- Ulrih Bek, *Kosmopolitska Evropa*, Megatrend, Beograd, 2012.
- Ernst Wolfgang Bekenferde, „Križa u pravnom poretku: vanredno stanje“, u zborniku *O krizi* (priredio Kšištof Mihalski), Književna zajednica Novog Sada, 1987.
- John Eric Fossum & José Menéndez, *Which Crisis? Whose Crisis? The European Union in Crisis or the European Union as Crisis*, ed. John Eric Fossum and Augustin José Menéndez, Arena, Oslo, 2014.
- Simon Hix, *What’s wrong with the European Union and how to fix it*, Polity Press, Cambridge, 2008.
- Christian Joerges, *Europe’s economic constitution in crisis and the emerge of a new constitutional constellation*, u zborniku *The European Union in Crisis or the European Union as Crisis*, ed. John Eric Fossum and Augustin José Menéndez, Arena, Oslo, 2014.
- Konsolidovani ugovor o Evropskoj uniji, Službeni glasnik, Beograd, 2009.
- Giandomenico Majone, *Europe as would-be World Power*, Cambridge University Press, 2009.
- Gary Marks, Europe and its Empires. From Rome to the EU, *Journal of Common Market Studies*, Nr. 1, 2012.
- Herfrid Minkler, *Imperije. Logika vladavine svetom – od Starog Rima do Sjedinjenih Država*, Albatros plus, Beograd, 2009.
- Herfried Münkler, *Macht in der Mitte. Die neue Aufgabe Deutschlands in Europa*, Körber-Stiftung, Hamburg, 2015.
- Bertold Rüttberger & Frank Schimmelfennig, *Kontinuität und Divergenz. Eurokrise und Entwicklung Europäischer Integration in der Europaforschung*, u časopisu *Politische Vierteljahresschrift*, 56 Jg, 3/2015.
- Rafaella A. del Sarto, Normative Empire Europe: the European Union, its Borderlands and the “Arab Spring”, *Journal of Common Market Studies*, V. 54, No 2/2016.
- Paul Taylor, *The End of European Integration*, Routledge, London, 2009.
- Kunstein Tobias and Wolfgang Wessels, *The new governance of the Economic and Monetary Union*, Instituto Affari Internazionali, 13/2013.
- Džozef Vajler (Joseph H. H. Weiler), *Ustav Evrope*, Filip Višnjić, Beograd, 2002.
- Weiler J. H. H, Europe in Crisis – on “Political Mesianism”, “Legitimacy” and the “Rule of Law”, *Singapore Journal of Legal Studies*, 2012.

Slobodan Samardžić

EUROPEAN UNION – FROM VOLUNTARY UNION
TO “BENEVOLENT EMPIRE”

S u m m a r y

The article deals with key thesis that the European Union was passing a deep transformation path during last two decades. Main internal causes lie in unfinished prospects of integration formulated in the Maastricht Treaty (1993) – common foreign policy, internal affairs, monetary union and enlargement policy. Some indicators of crisis could be observed already before the appearance of the big financial crisis (2008). The crisis, however, has changed internal mechanism of Union's functioning. Four main indicators are pointed out: legal instruments of counter-crisis management have been transformed into quasi-legal acts of undeclared state of exception; mechanisms of members-states' budgets control has been exceeded the non-conferred powers of the member-states; an extra-legal hierarchy between member states has been established; finally, an accession and neighbours policies are being transformed into expansive geo-politics of the EU. The conclusion of the analysis directs to an imperial model of Union's emerging setup. The new core-Union represents itself as a benevolent empire before its emerging internal and external periphery. In accordance to its coercive character, however, the new mode of integration has been replacing the old associative community model.

Key words: the European Union, integration, transformation, crisis management, rule of law, democracy, authoritarian regime, empire, center-periphery.